

ÅRSRAPPORT SEDLER OG MYNTER

ÅRSRAPPORT 2015

NORGES BANK
MARKEDER OG BANKTJENESTER
KONTANTE BETALINGSMIDLER

NORGES BANK

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	3
2. Norges Banks rolle i kontantforsyningen	3
3. Sedler og mynter i omløp.....	4
4. Kvalitet på sedler i omløp	5
5. Falske sedler.....	7
6. Innskudd og uttak i Norges Bank.....	8
7. Destruksjon av sedler og mynter.....	8
8. Egen virksomhet	9
8.1 Minnemynter	9
8.2 Ny seddelserie.....	10

1. Innledning

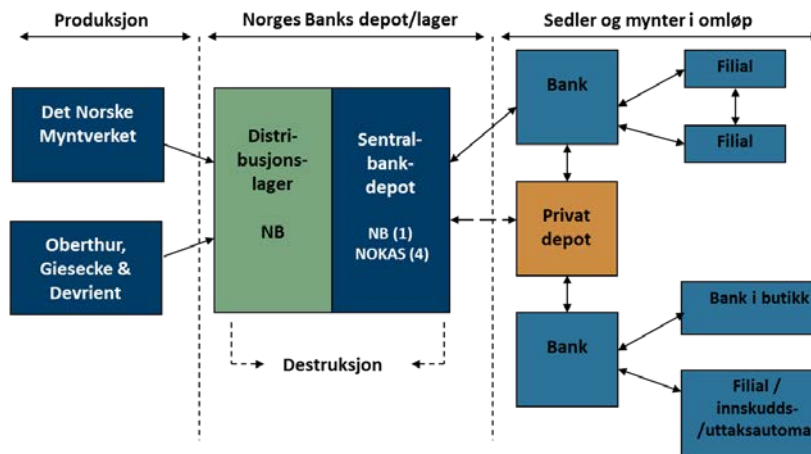
Rapporten tar utgangspunkt i Norges Banks rolle i kontantforsyningen og beskriver utviklingstrekk for kontanter i omløp i 2015. Videre behandles utviklingen i kvaliteten på sedler som er i omløp og omfang av falske sedler, utviklingen i bankenes innskudd og uttak av sedler og mynt i Norges Bank samt destruksjon av sedler og mynter.

2. Norges Banks rolle i kontantforsyningen

Målet for Norges Banks politikk på kontantområdet er å fremme en effektiv samlet kontantforsyning og samtidig bidra til effektivitet i det samlede betalingssystemet.

Som illustrert i figur 1 nedenfor, har Norges Bank en grossistrolle i kontantforsyningen. Norges Bank forsyner bankene med kontanter fra fem sentralbankdepoter, mens bankene har ansvaret for å forsyne publikum. I praksis har bankene organisert forsyningen ved å etablere private kontantdepoter, som etter gitte vilkår mottar rentekompensasjon fra Norges Bank for beholdninger de oppbevarer. Ordningen med rentekompensasjon til private depoter ble introdusert for å legge til rette for at bankene kunne ivareta sitt ansvar på en effektiv måte. Som vist i figuren har Norges Bank også ansvar for å destruere slitte og utgatte sedler og mynter. Bankene har ansvar for å sortere og pakke sedlene og myntene før de resirkuleres eller leveres til Norges Bank.

Figur 1: Kretsløpet i forsyningen av sedler og mynter

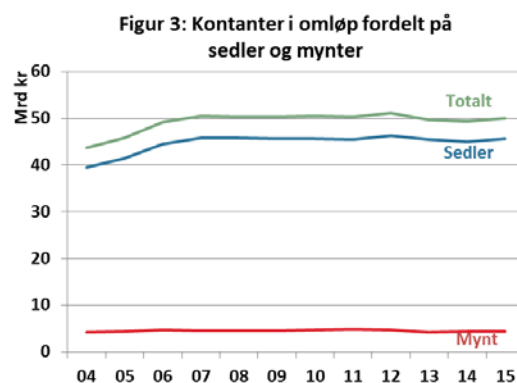
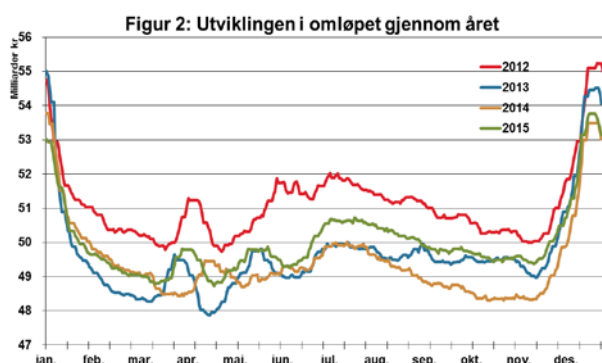
Som det fremgår av figuren har Norges Bank utkontraktet flere oppgaver på kontantområdet. Sedler og mynter produseres av eksterne leverandører. Fire sentralbankdepoter driftes av NOKAS Kontanthåndtering AS, som også utfører behandlingstjenester for Norges Bank knyttet til disse depotene (seddeledestruksjon mv). Norges Bank driver selv sentralbankdepotet i Oslo og behandlingstjenestene knyttet til dette.

Bankene har i stor grad utkontraktet sine oppgaver på kontantområdet og avviklet tjenester over skranke i egne filialer. Forsyningen til bankenes kunder skjer i hovedsak via minibanker, cash-back ved varekjøp og ved «bank i butikk»-løsninger.

3. Sedler og mynter i omløp

De siste årene har verdien av sedler og mynter i omløp ligget på omtrent samme nivå. I 2015 var gjennomsnittet på 50,1 milliarder kroner, en økning på 0,7 milliarder kroner fra 2014.

Det er typiske sesongmessige svingninger i kontantomløpet gjennom året med en topp i forbindelse med julen. I 2015 var toppen i kontantomløpet på om lag 53,8 milliarder kroner. Det laveste punktet i 2015 var i april, med 48,7 milliarder kroner, jf. figur 2. Ellers er det mindre topper ved påsketider og om sommeren. 2015 skiller seg ikke vesentlig ut i forhold til de tre foregående årene.

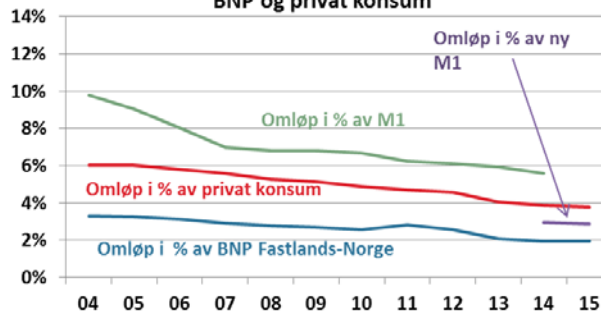

Gjennomsnittstallene for omløpet fordelt på sedler og mynter er vist i figur 3. Det har vært en økning i myntomløpet i forhold til 2014 på 2,4 %. Omløpet for samtlige valører har økt. For sedler har det vært en økning i omløpsverdien på 1,4 %. Antall sedler har økt mer enn verdien, noe som har sammenheng med at valørsammensetningen har fortsatt å endre seg i samme retning som tidligere år. Antall 1000-kronesedler går ned, mens antall 500-kronesedler øker. For de øvrige seddelvalørene, er det mindre endringer. I gjennomsnitt var det 128,3 millioner sedler i omløp, en økning på 3,2 millioner fra 2014.

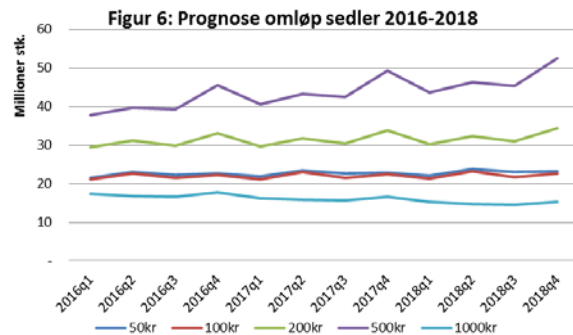
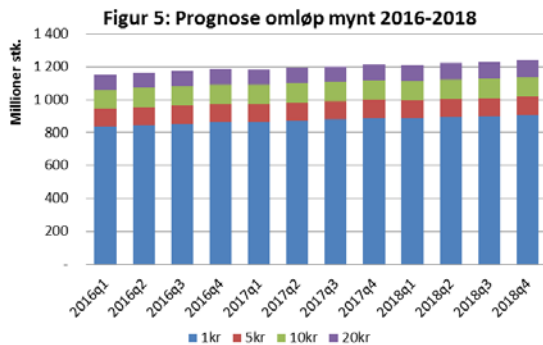
Selv om den nominelle verdien av kontanter i omløp har endret seg lite de siste årene, reduserer sedler og mynter reelt sett sin betydning som betalingsmiddel, jf. figur 4. Kontantenes andel av verdien av betalingsmidler disponert av publikum (M1) har falt over en årrekke. I 2015 la SSB om pengemengdestatistikken, og beholdninger fra perioder før april 2015 er ikke sammenliknbare med nyere perioder. Det har vært endringer i avgrensningene i både sektorene og i objektene i pengemengdestatistikken. Nye definisjoner av innskuddskodene transaksjonsinnskudd i M1 og andre innskudd i M2 gir en vridning mellom de to, og transaksjonsinnskudd økte med om lag 767 milliarder kroner. Pengemengdestatistikken følger nå ECBs definisjon av pengemengden. Kontantenes andel av M1 er etter denne endringen på 2,9 %. I likhet med Storbritannia og de andre nordiske landene, er andelen av kontanter som del av M1 lav sammenlignet med andre land (i Euro-området er for eksempel kontanters andel av M1 over 16 %).

Også målt i forhold til BNP fastlands-Norge og privat konsum, viser kontanter i omløp en nedgang over en årrekke. Disse forholdstallene utgjør henholdsvis om lag 1,9 % og 3,8 % i 2015.

Figur 4: Kontanter i omløp, målt i forhold til M1, BNP og privat konsum

Norges Bank har utarbeidet to modeller for prediksjon av etterspørselen etter sedler og mynter. Den ene modellen lager prognoser for hver valør, mens den andre gjelder samlet mengde kontanter i omløp. Modellene bruker anslag på renter, KPI og konsumvekst som variabler i tillegg til en trendvariabel, og oppdateres halvårlig. Modellene indikerer at samlet mengde sedler og mynt i omløp vil være stabil eller øke svakt frem mot 2018. Figur 5 og 6 viser sammensetningen av forventet omløp av henholdsvis sedler og mynt frem til 4. kvartal 2018. Som figur 6 viser, er det 200- og 500-kronesedlene som utgjør den forventede veksten på seddelområdet, og som også har den største delen av sesongsvingningene. Dette har sammenheng med at det i hovedsak er disse valørene som benyttes i minibanker. For 1000-kronesedler forventes det en fortsatt reduksjon.

4. Kvalitet på sedler i omløp

For at sedler skal fungere effektivt som betalingsmiddel, må kvaliteten på sedler i omløp opprettholdes på et tilfredsstillende nivå. Er sedlene for slitte, vil publikum ha vansker med å gjenkjenne sikkerhetselementene og det vil være vanskelig å håndtere sedlene maskinelt.

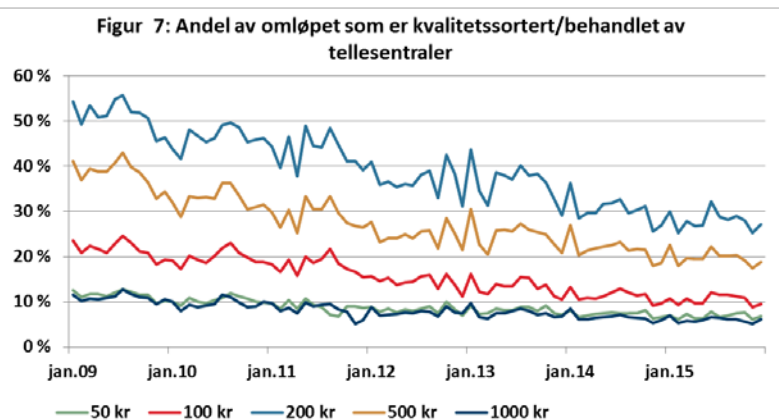
Norges Bank definerer hva som er tilfredsstillende kvalitet, og legger til rette for at bankene, som har ansvaret for kvalitetssortering av sedler, sorterer ut slitte sedler og leverer disse til Norges Bank. Videre kan Norges Bank gjøre endringer i de tekniske spesifikasjonene for å gjøre sedlene mer robuste for slitasje i omløp. Slike endringer kan ikke gjøres hyppig, og dette er derfor et langsiktig virkemiddel. Et eksempel på slike endringer er å belegge sedlene med et stoff som skal beskytte mot smuss og forlenge levetiden. Det er bestemt at sedlene i den nye serien skal få et slikt belegg.

For å kartlegge utviklingen i kvaliteten på sedler i omløp, gjennomfører Norges Bank utvalgsundersøkelser av sedler i sirkulasjon. To ganger i året innhentes og analyseres utvalg fra fem regioner. I tillegg innhentes månedlig statistikk over antall sedler som er kvalitetssortert av tellesentraler på vegne av bankene. Samlet gir dette et godt grunnlag for å vurdere hvordan kvaliteten utvikler seg totalt sett og fordelt på regionene.

Norges Bank har foretatt slike undersøkelser siden 2009. Vurderingen har vært at kvaliteten på sedler i sirkulasjon gjennomgående har vært god for alle valører og innenfor de målene som er satt. Det er noen variasjoner over tid og mellom regioner. Vi ser imidlertid at det er en klar nedadgående trend i hyppigheten av kvalitetssorteringen hos tellesentralene på alle valørene. Dette vil på sikt kunne medføre at kvaliteten på sedler i sirkulasjon blir redusert.

Figur 7 viser hvor stor andel av sedlene i omløp som blir kvalitetssortert hver måned. Som det fremgår er det forskjeller mellom valørene. 200- og 500-kroneseddelen har hatt den største nedgangen i sorteringshyppighet, og har gått fra hhv 54 % og 41 % i januar 2009 til 27 % og 19 % i desember 2015. Årsaken er at sirkulasjonsmønsteret har endret seg slik at sedlene kommer sjeldnere inn til tellesentralene.

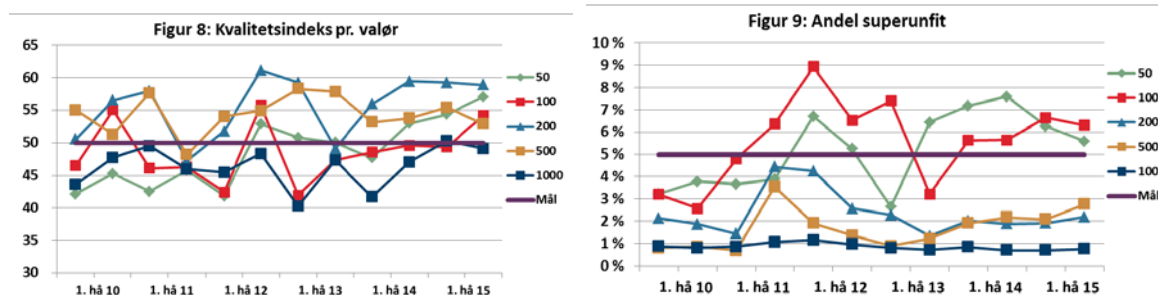
Ca. 6 % av 1000-kronesedlene og ca. 7 % av 50-kronesedlene blir kvalitetssortert hver måned, dvs. at sedlene i gjennomsnitt blir behandlet om lag 0,7 og 0,8 ganger pr. år. Videre viser figuren at 500-kronesedlene i gjennomsnitt behandles 2,4 ganger og 200-kronesedlene 3,4 ganger hvert år, mens 100-kronesedlene behandles 1,3 ganger pr. år.

Fra og med 2013 har Norges Bank definert to mål for tilfredsstillende kvalitet på sedler i sirkulasjon. Det ene er et gjennomsnittsmål, uttrykt ved en kvalitetsindeks, jf. figur 8, der kvaliteten på sedlene som blir kontrollert, i gjennomsnitt bør ha verdier på 50 +/- 10 for at kvaliteten i sirkulasjon skal antas å være tilfredsstillende¹. Det andre målet som i figur 9 er andel svært slitte sedler, er sedler med så dårlig kvalitet at de ikke fungerer hensiktsmessig i sirkulasjon. Andelen av slike sedler bør utgjøre mindre enn 5 % av den undersøkte massen.

¹ Målet (dvs. 50, +/-10) er definert ut fra en indeks. Det stilles høyere krav til absolutt kvalitet dess høyere valør.

Det er krevende å innhente utvalg fra sirkulasjon på en konsistent måte over tid. Noe av variasjonene i kurvene nedenfor skyldes ulike feil i uttak av utvalgene samt enkelte utfordringer med kalibrering av behandlingsmaskinene. Årsakene til feilene er i all hovedsak kjent, og rutiner for innhentingene korrigeres løpende. Det er ikke overraskende de to laveste valørene som har høyest andel svært slitte sedler, siden disse brukes mye som veksel og sirkulerer lengre før de kommer inn til tellesentraler.

Til tross for utfordringer knyttet til kvaliteten på dataene, er vår konklusjon at seddelkvaliteten så langt ligger innenfor det akseptable, men at utviklingen bør følges nøye.

5. Falske sedler

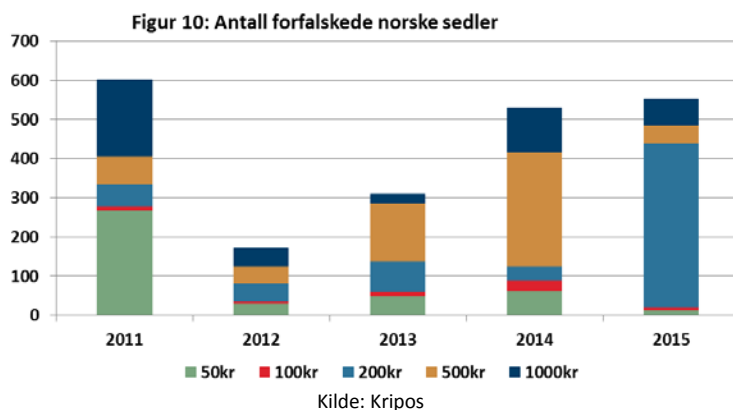
Omfanget av falske sedler har vært lavt siden seddelrekken ble oppgradert sikkerhetsmessig på begynnelsen av 2000-tallet. Omfanget er også lavt i Norge sammenlignet med andre land. I 2015 ble det registrert 551² falske sedler mot om lag 530 i 2014, jf. figur 10. Dette utgjør om lag 4³ falske sedler pr. millioner sedler i omløp, mens tilsvarende tall for eurolandene samlet er ca. 50⁴. Informasjon fra Kripis tilsier at kvaliteten på forfalskningene i hovedsak er svært dårlig, og at de bør være lette å oppdage i sirkulasjon.

Det kan legges til at tallene for Norge omfatter alle falske sedler som er oppdaget eller beslaglagt, mens tallene for mange andre land bare omfatter sedler som er funnet i sirkulasjon.

² Tallene viser kun beslag gjort i Norge. Tallene vil normalt oppjusteres etter hvert som saker fra lokale politikamre kommer inn til Kripis.

³ 551 forfalskede sedler over et gjennomsnittlig seddelomløp på 128,5 millioner stk.

⁴ For eurolandene var det i 2015 om lag 899 000 stk. falske sedler og ca. 18 000 millioner stk. sedler i omløp. Kilde: ECB, pressemelding publisert 22. januar 2016.

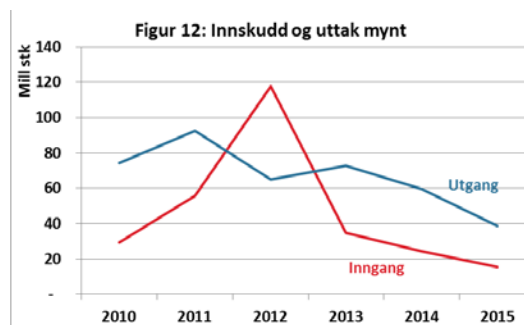
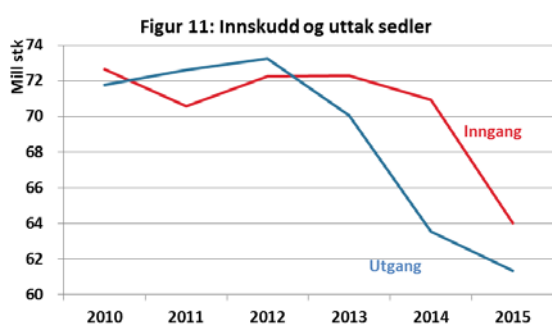

6. Innskudd og uttak i Norges Bank

Norges Bank har en grossistrolle i kontantforsyningen og tar derfor ikke del i den løpende sirkulasjonen av kontanter. Bankene gjør innskudd og uttak i Norges Bank når de har overskudds- eller underskuddslikviditet, samt innskudd ved innlevering av slitte/defekte og tilbaketrunkne sedler og mynter.

Totalt sett hadde bankene 5,4 % færre seddeltransaksjoner med Norges Bank i 2015 enn i 2014, snittbeløp per transaksjon har også gått ned. Netto inngang av sedler i 2015 var 2,7 mill. stk. sedler, jf. figur 11. Det har vært netto inngang av 50-, 100- og 1000- kronesedler, mens 500-, og 200-kroneseddelen har hatt en netto utgang.

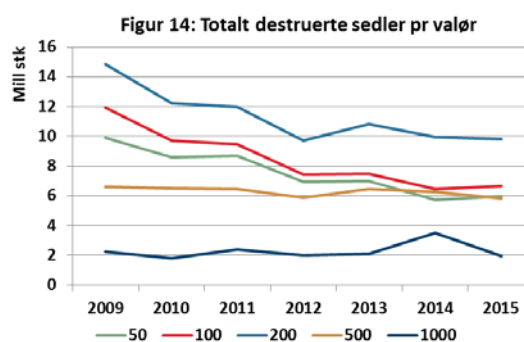
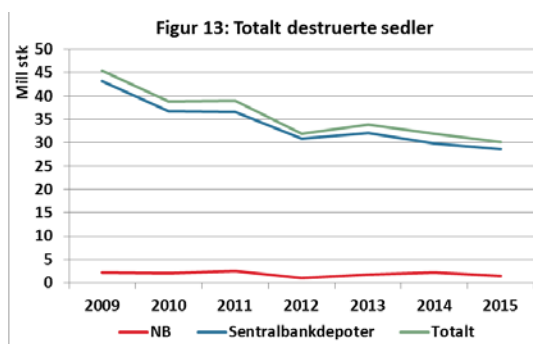
Antall mynttransaksjoner var 7 % lavere i 2015 enn i 2014. I 2015 har det samlet sett vært en netto utgang på 23 mill. stk. mynter, jf. figur 12 hvorav 19 mill. stk. var 1-kronemynter. Samtlige myntvalører hadde netto utgang i 2015.

Hovedårsaken til de siste års nedgang i antall seddeltransaksjoner i Norges Bank er at sirkulasjonsmønstret har endret seg. Kontantene sirkulerer lenger ute i forsyningskjeden, og Norges Bank er i stadig mindre grad involvert i omfordelingen.

7. Destruksjon av sedler og mynter

I 2015 ble det destruert om lag 30,2 millioner sedler, tilsvarende 7,8 milliarder kroner. Av disse ble om lag 28,6 millioner sedler, tilsvarende 95 % av seddeldestruksjonen, utført maskinelt ved sentralbankdepotene. De øvrige 5 % ble destruert manuelt eller maskinelt i Norges Bank. NOKAS utførte om lag 54 % av den samlede destruksjonen.

Det har ikke blitt destruert mynter i 2015.

8. Egen virksomhet

8.1 Minnemynter

Norges Bank utgir jubileums- og minnemynter i gull og sølv med spesiell hjemmel i sentralbanklovens paragraf 16 og sirkulasjonsmynt med spesialpreg etter sentralbankloven paragraf 13, som er den generelle hjemmelen for utstedelse av mynt. Det tilligger Kongen å beslutte utgivelse av mynter etter sentralbanklovens paragraf 16. Finansdepartementet har delegert videre sin myndighet til å treffe vedtak til Norges Bank, og det pågår arbeid for å etablere nye retningslinjer for slike utgivelser.

I 2015 har Norges Bank utgitt en 20-krone sirkulasjonsmynt med spesialpreg for å markere at det er 200 år siden Norges Høyesterett startet sin virksomhet.

Jubileumsmotivet på myntens bakside er utformet av maler og grafiker Christopher Rådlund. Det viser en gjengivelse av en av de to løveskulpturene som flankerer hovedtrappen i Høyesteretts inngangshall. Skulpturene er modellert av Lars Utne (1862-1922). Som forsidemotiv på mynten benyttes det vanlige kongeportrettet, som er utformet av formgiver Ingrid Austlid Rise ved Det Norske Myntverket.

I 2012 ble det besluttet å utgi en 20-krone sirkulasjonsmynt med spesialpreg i 2016 for å markere at det er 200 år siden Norges Bank startet sin virksomhet. Forarbeidet til utgivelse av denne mynten har pågått i 2015. Banken ønsket å la yngre krefter sette sitt preg på jubileumsmynten, og design- og kunststudenter fra Kunsthøgskolen i Oslo, Kunst- og designhøgskolen i Bergen og Kunstakademiet i Trondheim ble invitert til en konkurranse om

utforming av reversmotivet. Konkurransen ble vunnet av Kjersti M. Austdal, som er student ved Kunstakademiet, Kunsthøgskolen i Oslo. Mynten vil bli utgitt i første halvår 2016.

I 2017 er det 100 år siden det første samiske riksmøtet ble avholdt i Trondheim. Norges Bank har besluttet å gi ut en 20-krone sirkulasjonsmynt med spesialpreg i 2017 for å markere denne begivenheten.

8.2 Ny seddelserie

Norske sedler skal fungere effektivt som betalingsmiddel, og publikum skal ha tillit til at sedlene er ekte. Sannsynligheten for forfalskninger kan reduseres ved å sørge for at våre sedler er like sikre som sedler i sammenlignbare land. Både Sveriges Riksbank, Danmarks Nationalbank, Bank of England og Den europeiske sentralbanken har utgitt nye seddelsier med bedret sikkerhet. Dette krever høyere sikkerhet i norske sedler. I 2012 startet derfor Norges Bank arbeidet med å utvikle en ny seddelserie. Serien blir den åttende etter at de første kronesedlene ble utgitt i 1875.

I oktober 2014 ble det etter en kunstnerkonkurranse besluttet hvilke motivforslag som skal danne utgangspunkt for design av den nye seddelserien. I 2015 har arbeidet med å transformere forslagene til seddelspråk, dvs. tegnet ut i strek/linjer, vært en hovedaktivitet. Det er denne prosessen som gjør en seddel til et avansert og unikt produkt. Arbeidet inkluderer også integrering og utforming av sikkerhetselementer.

Høsten 2015 har det blitt gjennomført prøvetrykk av ny 100-kroneseddel med godt resultat, og planen er at denne valøren skal produseres før sommeren 2016. Arbeidet med å ferdigstille designet på 200-kronesedden pågår også for fullt, og produksjon av denne valøren er planlagt høsten 2016. For å være sikker på at sedlene fungerer på automater og i mini-banker, må de være tilgjengelig for testing i god tid før lansering, som er planlagt i 2017.